

תנאי בכתיבת הגט

להן חתומו הרי זה כאומר כולכם חתומו ושנים שחותמין בתחלה הן משום עדים והשאר משום תנאי לפיכך אם היו השאר פסולין או חתמו זה היום וזה למחר אפילו לימים הרבה הרי זה כשר, מת אחד מהן קודם חתימה הרי זה גט בטל...

אלא שאם חתימתם היא תנאי והגט כשר רק אם כולם חותמים, צריך עיון ממסקנת הסוגיה להלן (דף פד ע"ב) לגבי תנאי בגט. במשנה בריש המגרש (דף פב ע"א) שנינו שאם כתב בגט הרי את מותרת לכל אדם אלא לפלוני, הגט פסול אף על פי שחזר ומחקו. בגמרא שם נחלקו רב ספרא ורבא אם תנאי בעל פה שנאמר קודם התורף פוסל את הגט אף אם אמר בשעת מסירה הרי את מותרת לכל אדם. לרב ספרא כשר ולרבא פסול. "ואזדא רבא לטעמיה דאמר להו רבא להנהו דכתבי גיטי שתקו שתוקי לבעל עד דכתביתו ליה לתורף דגיטא", ופירש"י "שתוקי שתקיה, נזפו בו שלא יזכיר שום תנאי". רבא מעמיד את חכמים בברייתא להלן שפוסלים רק תנאי של חוץ מפלוני, דוקא בתנאי שלאחר התורף, אבל קודם התורף כל תנאי פוסל לפי שיטת רש"י,¹ ואפילו התקיים התנאי (רש"י דף פד ע"ב ד"ה פוסלין בגט). וע' תוספות (ד"ה שתוקי) שרבא פוסל בכל שאר תנאים של על מנת לפני התורף גזירה אטו חוץ.

א

בגמרא גיטין (דף יח ע"ב) איתא:

איתמר אמר לעשרה כתבו גט לאשתי אמר ר' יוחנן שנים משום עדים וכולם משום תנאי וריש לקיש אמר כולם משום עדים היכי דמי אילימא דלא אמר להו כולכם והא תנן אמר לעשרה כתבו גט לאשתי אחד כותב ושנים חותמין אלא דאמר להו כולכם מאי בינייהו איכא בינייהו דחתום בי תרי מינייהו ביומיה ואינן מכאן ועד עשרה ימים מאן דאמר משום תנאי כשר ומאן דאמר משום עדים פסול אי נמי כגון שנמצא אחד מהם קרוב או פסול למאן דאמר משום תנאי כשר למאן דאמר משום עדים פסול.

ופירש רש"י בדעת רבי יוחנן (ד"ה וכולם): "לא החתים בו אלא לביישה ברבים ותנאי גמור הטיל בגט זה דלא להוי גיטא אלא א"כ חותמין בו כולן". ובריש לקיש שאמר משום עדות, פירש רש"י בד"ה אלא דאמר כולכם: "דלא שויא גיטא עד דחתמי לכולהו". משמע שלדעתו זה תנאי גמור בגט, שאינו גט עד שיחתמו כולם, וכולם צריכים לחתום קודם נתינה, וכ"כ בפירוש בד"ה ועד עשרה ימים: "וקודם שנתנו לה חתמו כולן".

להלכה פסק הרמב"ם בהלכות גירושין (פרק ט' הלכה כז) כרבי יוחנן:

...אמר להן כולכם חתומו כולם חותמין, ואם מנאן בין שמנה כולם בין שמנה מקצתן ואמר

1 רשב"א דף פד ע"ב ור"ן על הרי"ף דף מד ע"ב באלפס בדעת רש"י, והר"ן חולק ומכשיר בתנאי של על מנת בעל פה לפני התורף.

לדעת הרמב"ם כל תנאי פוסל והוא ספק גירושין. וז"ל הרמב"ם (הלכות גירושין פרק ח' הלכות ג-ד):

כיצד מגרש אדם על תנאי, לא שיאמר כתבו גט לאשתי על תנאי, או כתבו ותנו לה על תנאי, ואין צריך לומר שלא יכתוב בתוך הגט על תנאי זה גירש פלוני את פלונית, אלא כיצד עושה אומר לסופר לכתוב ולעדים לחתום וכותבין גט כשר בלא שום תנאי בעולם, ואחר כך נותן לה הגט ואומר לה הרי זה גיטיך או הרי את מגורשת בזה על מנת כך וכך, או יאמר להם או לשליח תנו לה גט זה על מנת כך וכך. כתב התנאי בגט אחר שגמר לכתוב תורף הגט הרי זה כשר, בין שכתבו קודם חתימת העדים בין שכתבו אחר חתימת העדים, אבל אם כתבו קודם התורף אפילו כתב על מנת כך וכך הרי זה ספק גירושין שהרי נשאר לו זכות בגופו של גט, וכן אם התנה על פה קודם כתיבת התורף הרי זה ספק גירושין.

ואם כן הקושי בגמרא ברור: הרי באומר לעשרה כולכם כתובו, שנים משום עדים והשאר משום תנאי, והרי כל תנאי שלפני כתיבת התורף, אפילו בעל פה פוסל בגט לשיטת רש"י והרמב"ם.

ב

במהרי"ט (תשובה ס"ו) כתב בנדון אדם שנתן לאשתו גט לזמן:

מיהו יש לפקפק בגט זה בדבר אחר לפי שהאיש הזה צוה לכתוב גט לאשתו וליתנו לה על תנאי אם לא בא יהא גט ואם לא יהא גט והזכיר תנאי זה קודם שיכתב הגט ואמרינן בהמגרש אמר להו רבא להנהו דכתבי גיטי שתקוה שתוקי לבעל עד דכתבו ליה לתורף הגט ולפי שיטת הרמב"ם ז"ל דמיירי בכל

התנאים אפי' באותם שאם היה מתנה אותם אח"כ הי' הגט כשר הואיל והזכירם קודם התורף פסול וכן מוכח מדברי רש"י והתוספות. והרמב"ם ז"ל בפרק תשיעי עשאה ספק גירושין דמשמע לי' דספקא דאורייתא... **וכתב** מהרי"ט שאף על פי שלדעת הרמב"ם הגט פסול אפילו אם יתקיים התנאי, כמו שכתב המגיד משנה (וכ"כ הגר"א אה"ע סימן קמ"ז אות ג'), בכל זאת גט לזמן כשר:

ונוהגין שמלמדין את הבעל שיאמר שיכתבו ויתנו לה הגט ולא תתגרש בו אלא עד שנה או עד שנתים דבהא ודאי לא הוי תנאי דבשעה שיש לו לגט לחול הרי היא מגורשת בלא שום תנאי ומהני אף לדעת הרב ז"ל ולא מיקרי שנשאר לו זכות בגופו של גט דהשתא לא הוי גט כלל ולכשיחול לא נשאר לו זכות בגופו של גט כלל.

וע"ש שהוכיח דבר זה ממחלוקת רבי יוסי ורבנן בגמרא (דף עז ע"א) לגבי האומר כתבו ותנו גט לאשתי אם לא באתי מכאן עד י"ב חודש, וכתבו בתוך י"ב חודש ונתנו לאחר י"ב חודש, דלרבי יוסי הרי זה גט ולרבנן לא. משמע בגמרא שם שבין לרבי יוסי ובין לרבנן אם פירש ואמר כתבו מעכשיו אם לא באתי, שפיר דמי והגט כשר, משום שבשעת כתיבה לא נשארה לו זכות בגופו של הגט. ומוכח שבתנאי כזה, שבשעה שמגורשת הגט חל בלא שום תנאי, אין פסול של כריתות.

על פי זה אפשר לתרץ את הקושיה, דהנה רש"י והר"ן נחלקו אם לדעת רבי יוחנן כאשר הבעל אמר לעשרה כתבו גט לאשתי, אם אלו שהם משום תנאי צריכים לחתום לפני נתינת הגט או אפילו לאחר נתינת הגט. רש"י (דף יח ע"ב ד"ה

ועד עשרה ימים) כתב: "וקודם שנתנו לה חתמו כולם", והר"ן על הר"ף (דף ג ע"ב באלפס, על הסוגיה בדף י ע"ב בענין עדי הגט אין חותמין זה שלא בפני זה) כתב שמעיקר הדין הם יכולים לחתום גם לאחר נתינת הגט.

לדעת הר"ן, אמנם בשעת נתינת הגט עדיין לא נתקיים התנאי, אך הר"ן חולק על רש"י וסובר שתנאי בעל פה אינו פוסל (דף מד ע"ב באלפס ד"ה ואזדא רבא). הלכך, אף שהתנאי היה לפני כתיבת הגט, ובשעת נתינת הגט הגירושין היו על תנאי, הגט כשר. אך לרש"י ולרמב"ם שגם תנאי בעל פה פוסל, אפשר לומר שהתנאי הוא שיתנו את הגט רק אחרי שכל העדים חותמים, ואם כן התנאי קובע מתי אפשר לתת את הגט, אבל כאשר יתנו את הגט והגט יחול לא יישאר לבעל שום זכות בגט, ולכן אין זה פוסל כמ"ש המהרי"ט.

ואמנם בתפארת יעקב דן בשאלה זו ותיירץ כך, אך הדברים קשים: א. מסברא קשה לחלק בין המקרים של התנאי, שהרי אף אם בשעת נתינה לא היה תנאי, סוף סוף בזמן הכתיבה היה תנאי, ומסתבר שמבחינת הכריתות שבגט יש חסרון אף אם התנאי היה רק בכתיבה. ב. הרמב"ן (דף פד ע"ב) מביא את הראב"ד שמוכיח שתנאי בעל פה כשר, מהסוגיה (דף עז ע"א) שהביא המהרי"ט:

והראב"ד ז"ל מביא ראי' להכשיר מדתנן בפרק מי שאחזו כתבו ותנו גט לאשתי אם לא באתי מכאן ועד י"ב חדש וכתבו בתוך י"ב חדש אינו גט ר' יוסי אומר כזה גט, ומפרש התם טעמא דרבי יוסי משום דה"ק להו כתבו מעכשיו ותנו לאחר י"ב חדש אלמא אם אמר

להו הכי כשר ואע"פ שנכתב על תנאי ליתנו לה לאחר י"ב חדש, וזו אינה ראייה דהתם אין נתינת תנאי בכתיבה אלא לעדים הוא שלא עשאן שלוחים להולכה אלא לאחר י"ב חדש אבל הגט לא על מנת נכתב כלל, ומיהו נראין הדברים שאין ע"מ פוסל לעולם על פה, והר"ם הספרדי ז"ל מחמיר.

לרמב"ן אם התנאי אכן היה בכתיבה, ולא לעדים שלא עשאן שלוחין אלא לאחר י"ב חדש, אף על פי שעם חלות הגט אין לו שום זכות בגופו של הגט, אכתי היה פסול משום התנאי שבגט, ואילו לפי המהרי"ט היה צריך להיות כשר גם לרמב"ן.

ג

על כן נראה לתרץ את שאלתנו, שאין כאן פסול משום תנאי קודם לתורף מטעם אחר. דהא מעיקרא יש לשאול, שאם כולם משום תנאי וכמ"ש רש"י שם בסוגיה: "ותנאי גמור הטיל בגט זה דלא להוי גיטא אלא א"כ חותמין בו כולן", אם כן היה צריך להיות תנאי כפול כמו בכל תנאי שבגט? ועיין בגט פשוט (למהר"ם חביב, סימן ק"כ ס"ק מ"ג) שדן בזה וכתב שאין לומר כדעת קצת מפרשים דאה"נ שכפל תנאו והגמרא "לישנא קייטא מתניין" כפי שמצאנו משניות שכותבות בקיצור (דף עד ע"א): "הרי זה גיטך על מנת שתיתני לי מאתיים זוז", דף עה ע"ב: "הרי זה גיטך על מנת שתשמי את אבא". דזה אינו, משום שבסוף פרק התקבל (דף סז ע"ב) "איבעיא לן מנה אותם מהו", אי הוי ככולכם וצריכים לחתום כולם או לא הוי ככולכם, אומר המהר"ם חביב (גט פשוט שם): "אלמא דדין כלכם בלי שום משפט מדיני

התנאים צריך לקיימו", ולדעתו אין להעמיד בגמרא שהיה תנאי כפול.

עיי"ש שהוכיח שלא מיירי באופן שנחשב תנאי של מעכשיו, "דמנ"ל לחלק כה"ג ולומר דחשיב כמעכשיו כיון שהבעל לא אמר מעכשיו".² ותירץ בגט פשוט בתירוץ ראשון, דכשאומר לעשרה כולכם כתבו גט לאשתי, מגלה לנו דעתו דאינו רוצה לגרשה אלא א"כ יחתמו כולם, ועדיף גילוי דעת לבד מתנאי שאינו כהלכתו, ועיי"ש שהוכיח כן מכמה מקומות. ועוד תירץ מהר"ם חביב, "דכשאמר לעשרה כולכם כתבו גט לאשתי הו"ל כאילו התנה עמהם שאינו עושה אותם שלוחים לכתוב ולחתום במקומו אלא א"כ חתמו כולם ותנאה דהוי על ידי שליח לא בעינן לשום משפט מהתנאים לפי שאינו נעשה שלוחו אלא במה שנראה מתוך דבריו". וכיוצא בזה כתב בתורת גיטין (סימן ק"כ ס"ק ל'):

ועיין רשב"א גיטין דף ע"ו שכתב דאף דלא הוי כפול מ"מ כיון שמתנה השלוחים שאינו רוצה לעשותן שלוחים רק באופן זה לא בעינן דיני תנאי ודוקא במוסר ליד האשה בעי תנאי כפול דלא אתי דיבור ומבטל מעשה וכן כתב הב"ש בסימן קמ"ד ס"ק ח'.

על פי הנ"ל נראה לחדש שרק תנאי שצריך בו משפטי התנאים הוא מסוג התנאי שמשאיר זכות בכתיבה והגט פסול דליכא כריתות, אבל תנאי שהוא גילוי דעת ברצון הבעל או תנאי שהוא בשליחות, דאז לא בעינן משפטי התנאים, אינו תנאי שיש בו חסרון של כריתות. והסבר הדבר הוא על פי מה שכתב בחידושי הגר"ח

(סטנסיל, יבמות, בדין חליצה מוטעית). בגמרא (יבמות דף קו ע"א) מבואר שחליצה מוטעית כשירה, ורבי יוחנן מעמיד כגון שאומרים לו חלוץ על מנת שתתן לך מאתים זוז, והחליצה כשירה אפילו אם לא נתנה לו מאתים זוז. ובגמרא כתובות (דף עד ע"א) מבואר הטעם משום שתנאי בחליצה אינו כתנאי בני גר ובני ראובן שאפשר לעשות על ידי שליח (ועיין רש"י יבמות דף קו ע"א ד"ה על מנת), ולכן התנאי בטל והמעשה קיים. אבל ברמב"ם (הלכות יבום וחליצה פרק ד' הלכה כד) כתב:

חליצה מוטעת פסולה, כיצד כגון שאמרו לו חלוץ לה ובכך אתה כונסה, או שאמרו לו חלוץ לה שזו מצוה היא ואינה מפסדת עליך כלום ואם רצית אחר כך ליבם תיבם וכיוצא בדברים אלו, אבל אם הטעוהו ואמרו לו חלוץ לה על מנת שתתן לך מאתים זוז או על תנאי כך וכך אע"פ שלא נתנה ולא נתקיים התנאי חליצתה כשרה שהרי נתכוון לחלוץ לה.

ותמוה שהרמב"ם נתן טעם אחר להכשר חליצה מוטעית: "שהרי נתכוון לחלוץ לה". והרי בסוגיה בכתובות מבואר שהטעם הוא משום שזה תנאי שלא כמשפטי התנאים? וכתב הגר"ח, שהתנאים שבהם ילפינן מבני גר ובני ראובן שצריך משפטי התנאים אינם מדין טעות אלא גזירת הכתוב שבעינן ממשפטי התנאים. אבל דין טעות יש אפילו הכי, וגם בדבר דליתא בשליחות. לכן גם חליצה, אף שאין מועיל בה תנאי, היתה צריכה להיפסל מדין מקח טעות. אף שבירושלמי שהביא המגיד משנה שם מפורש שאין דין מקח טעות בחליצה ולכן אם אמרו לו חלוץ ותהיה מותרת לך חליצתה כשירה, זה משום שחליצה

2 וכן כתב בחלקת מחוקק סימן ק"כ ס"ק כ"ב שלא מיירי בעל מנת ובמעכשיו, וברע"א שם.

יה ע"ב ד"ה ועד עשרה ימים) שכולם צריכים לחתום לפני הנתינה, ומאי שנא מכל תנאי בגט שאפשר לקיימו לאחר הנתינה?

ד

ונראה שלשיטת רש"י התנאי אינו תנאי לחלות הגט אלא על חלות דין לשמה על הגט. בקובץ הערות (סימנים תשי"ג-תשט"ז, ובמהדורת ישיבת אור אלחנן סימן ע"ו ס"ק י"א) כתב על מחלוקת האמוראים בגיטין (דף לב ע"ב), אם בגט שביטלו חוזר ומגרש בו או לא. רב נחמן אמר שחוזר ומגרש בו משום שאף שדיבור מבטל דיבור "נהי דבטליה לשליחותא דשליח, גיטא גופיה מי קא בטיל". לגרסה אחת בתוספות שם (ד"ה התם), אם ביטלו את הגט בפירוש הביטול מועיל גם לשיטת רב נחמן, וכן היא שיטת הרמב"ם (הלכות גירושין פרק ו' הלכה כא). לפי זה הכשר הגט הוא כמו דיבור, ואפשר לבטל את הכשר הגט דאחי דיבור ומבטל דיבור. הכשר הגט מכין את הגט כדי שיוכלו לגרש בו, כפי שמיינוי שליח הוא הכנה לגירושין, והכשר הגט אינו כמו הכשר השחיטה שאין אפשרות לבטל אותה. בקובץ הערות שם הוכיח מתשובת הרשב"א (חלק ד' תשובה פ"ד) שביטול הגט אינו ביטול למפרע אלא ביטול מכאן ולהבא, עיי"ש, ולכן הקשה, נהי נמי דהכשר הגט לא הוי אלא דיבור, אבל מכל מקום כיון שהדיבור הראשון לא נעקר למפרע והגט כבר נכתב לשמה כהלכתו, מאיזה טעם הוא נפסל מכאן ולהבא.

אם כתבו קודם התורף אפילו כתב בעל מנת הרי זה ספק גירושין שהרי נשאר לו זכות בגופו של גט, ומשמע שכתנאי של על מנת אין צריך משפטי התנאים (ועיין עוד ברמב"ם הלכות אישות פרק ו' הלכה יז), ולכאורה לרמב"ם עדיין צריך עיון.

אינה צריכה דעת, אלא מעשה החליצה הוא המתיר. וכתב הגר"ח, שלדעת הרמב"ם בתנאי דמעכשיו לא צריך משפטי התנאים, משום דלא משום תנאי הוא דמהני אלא משום טעות, ובחליצה הרי לא שייך שיתבטל על ידי טעות, כיון דטעות אינו מבטל את גוף המעשה אלא את החלות, ואת החלות אינו עושה החולץ.

ועל פי דברי הגר"ח מבוארת הסברא שכתבנו, שרק תנאי שהוא על פי משפטי התנאים והוא מדין תנאי, אם הוא בגט איכא חסרון בכריתות, אבל תנאי שמועיל בלא משפטי התנאים מועיל מדין טעות, ולכן אם לא היתה טעות והמעשה התקיים, אין גם חסרון של כריתות בגט. לכן אין בעיה של תנאי בגט גם אם נאמר שכשאומר לעשרה כתבו, שנים משום עדים והשאר משום תנאי.³

אבל מלשון רש"י שהבאנו לעיל משמע שבאומר לעשרה הוא תנאי גמור שמטיל בגט, ואם כן שוב צריך עיון מדוע אין כאן חסרון של כריתות כמו בכל תנאי הכתוב בגט עצמו, כיון שלרש"י תנאי פוסל אף אם הוא נאמר בעל פה. ועוד יש לדון בדעת רש"י, שלכאורה לשיטתו אין צריך שליחות הבעל בכתיבה וסגי בציווי הבעל (עייין גיטין כב ע"ב תוספות ד"ה והא), וכן כתב בית יוסף בסיומן קכ"ג בדעת רש"י. אם מספיק ציווי הבעל, מדוע כתב רש"י שהוא תנאי גמור שהטיל בגט? ע"כ שתנאי זה הוא תנאי בחלות הגירושין. והשתא קשה קושיית הר"ן, מדוע כתב רש"י (דף

³ ולפי זה יוצא חידוש גדול, שכתנאי של מעכשיו או על מנת, כיון שלרמב"ם אין צריך משפטי התנאים, ומועיל מדין טעות ולא משום גזירת הכתוב של תנאי ב"ג וב"ד, אין זה תנאי שגורם חסרון בכריתות. אבל הרמב"ם בהלכות גירושין פרק ח' הלכה ד כתב "אבל

והסביר בקובץ הערות שם דצריך כתיבה לשמה כדי שהגט יהיה מיוחד לשם גירושי אשה זאת משעת כתיבה עד שעת גירושין, אלא שהיחוד הזה צריך להיעשות בשעת כתיבה דוקא. לאחר שנכתב הגט לא מועיל יחוד לשם גירושין, דאין הקדש לגט. גט שנכתב לשמה נעשה מיוחד לגירושי האשה עד שעת גירושין. אם יתבטל היחוד לשם גירושין, הגט נפסל מכאן ולהבא, אף דלא נעקר היחוד למפרע, דהיחוד שנעשה על ידי הכתיבה לשמה צריך שיהא קיים ברציפות עד שעת הגירושין.⁴

נראה שזו כוונת רש"י שמי שאמר לעשרה כולכם כתבו גט לאשתי הטיל תנאי בגט "דלא להוי גיטא אלא אם כן חותמין בו כולן", התנאי הוא בחלות הגט כספר כריתות, וזה תנאי בלשמה.

מאחר וחלות לשמה בגט לא נחשבת למעשה, ויכול לבטלה בדיבור, נראה שאין צורך בדיני התנאים, שהרי כל משפטי התנאים יכולים לבטל חלות שנחשבת מעשה, כמו דבקידושין גירושין או קנין אין בכח התנאי לבטל או לעכב את חלות הקידושין או הגירושין, אם לא על פי משפטי התנאים. אבל הכשר הגט לא נחשב למעשה אלא לדיבור ואפשר לבטלו גם בלא משפטי התנאים.⁵ וכפי שכתבנו לעיל, רק תנאי שיש בו צורך משפטי התנאים, אסור שיהיה בגוף הגט והוא תנאי שפוסל גם בעל פה, אבל תנאי שאין בו צורך במשפטי התנאים, פועל בגט על ידי שהבעל מבטל את היחוד של הגט לגירושין מדין טעות, וכשמתקיים התנאי, אין חסרון של כריתות בעצם הגט. לכן אין זה תנאי בגט שפוסל קודם התורף אפילו בעל פה, לדעת רש"י והרמב"ם, וכמ"ש שרק תנאי שצריך בו משפטי התנאים יכול לפסול בגט.

5 ע' לעיל מתורת גיטין.

4 וכן כתב בגליא מסכת סימן ג' אות ד' שודאי בגט אין שייך ביטול לשעבר וכל הביטול הוא ביטול להבא שמבטל כחו מכריתות הקבוע בו.